

Barbara Nowakowska*

POSTĘPY PROCESU STARZENIA SIĘ LUDNOŚCI POLSKI
DO ROKU 2000

Charakterystyczną cechą przemian w strukturze demograficznej współczesnego społeczeństwa polskiego jest proces starzenia się ludności. Zjawisko to wyraża się systematycznym wzrostem liczby osób w starszym wieku¹, na ogół bardziej dynamicznym niż innych grup ludności. W rezultacie obserwujemy stały wzrost udziału tej subpopulacji wśród ogółu mieszkańców naszego kraju.

Demograficzne aspekty postępów procesu starzenia się ludności Polski zostały szeroko i wszechstronnie rozpatrzone w licznych publikacjach wybitnego polskiego demografa Edwarda Rosseta². Ukazanie się nowych prognoz rozwoju ludności skłoniło autorów niniejszego opracowania do podjęcia tematu i uaktualnienia wizji przyszłych postępów tego procesu w naszym kraju. Ponadto opublikowanie nowej wersji prognozy rozwoju ludności świata opracowanej przez demografów ONZ umożliwi konfrontację perspektyw tego zjawiska w Polsce z sytuacją w innych krajach.

Analiza przyszłych zmian w stanie i strukturze ludności w starszym wieku poprzedzona zostanie zwięzłą oceną postępów procesu starzenia się ludności Polski w minionym ćwierćwieczu (tj. w latach 1950-1975)³. W tym okresie ludność naszego kraju zwię-

* Dr, adiunkt w Instytucie Ekonometrii i Statystyki UE.

¹ W niniejszym opracowaniu do ludności w starszym wieku zaliczono osoby w wieku 65 i więcej lat.

² Najważniejsze z nich to: Proces starzenia się ludności. Studium demograficzne, Warszawa 1959; Ludzie starzy. Studium demograficzne, Warszawa 1967; Demografia Polski, Warszawa 1975.

³ Wszystkie dane liczbowe dotyczące okresu 1950-1975 zaczerpnięto z roczników demograficznych GUS za lata: 1945-1966, 1971, 1973 i 1976.

kszyła się z 25 035 tys. do 34 185 tys., a więc o 9150 tys osób, tj. o 36,5%. Szeregi ludności w starszym wieku kształtowały się w tym okresie na poziomie:

<u>Rok</u>	<u>Tys. osób</u>	<u>Rok</u>	<u>Tys. osób</u>
1950	1318,2	1965	2198,8
1955	1620,7	1970	2736,3
1960	1750,4	1975	3304,6

W rozpatrywanym dwudziestopięciolecu liczebność wydzielonej wyżej subpopulacji zwiększyła się o 1986,4 tys. osób, tj. o 150,7%. Wypada więc zauważyć, że dynamika rozwoju liczebnego szeregów ludności w starszym wieku była ponad 4-krotnie większa niż ogółu mieszkańców Polski.

Wraz z rozwojem liczebnym wzrastał także udział tej grupy osób wśród ogółu ludności:

<u>Rok</u>	<u>%</u>	<u>Rok</u>	<u>%</u>
1950	5,3	1965	7,0
1955	5,5	1970	8,4
1960	5,9	1975	9,6

Tak więc obecnie co dziesiąty mieszkaniec Polski przekroczył 65 rok życia.

W całym okresie powojennym stopień zaawansowania procesu starzenia się ludności był większy wśród kobiet. Wskaźniki starości demograficznej dla mężczyzn i kobiet kształtowały się następująco (w %):

<u>Rok</u>	<u>Mężczyźni</u>	<u>Kobiety</u>	<u>Rok</u>	<u>Mężczyźni</u>	<u>Kobiety</u>
1950	4,3	6,1	1965	5,5	8,3
1955	4,4	6,5	1970	6,7	10,0
1960	4,6	7,1	1975	7,8	11,3

Wspomniana wyżej prawidłowość znalazła odzwierciedlenie w przewadze liczebnej kobiet wśród starszego odłamu ludności. Miarą tego zjawiska są - jak wiadomo - współczynniki feminizacji wyrażające liczbę kobiet przypadającą na 100 mężczyzn. W badanym okresie współczynniki te przyjmowały następujące wartości:

<u>Rok</u>	<u>Współczynnik feminizacji</u>	<u>Rok</u>	<u>Współczynnik feminizacji</u>
1950	154,0	1965	159,7
1955	160,6	1970	157,5
1960	163,6	1975	154,7

Obserwacje z lat 1950-1975 nie pozwalają na ujawnienie stałej tendencji zmian w poziomie współczynników feminizacji. Zmiany te były stosunkowo niewielkie, przy czym w latach pięćdziesiątych wystąpił wzrost współczynników, a począwszy od 1960 r. notujemy ich systematyczny spadek.

Szczególne miejsce wśród starszego odłamu ludności zajmuje grupa tzw. "sędziwych starców" czyli osób w wieku powyżej 80 lat. Liczba ich i udział wśród ogółu ludności w wieku 65 lat i więcej kształtowały się następująco:

<u>Rok</u>	<u>Tys. osób</u>	<u>%</u>	<u>Rok</u>	<u>Tys. osób</u>	<u>%</u>
1950	178,3	13,5	1970	349,4	12,8
1960	211,5	12,1	1975	417,4	12,6
1965	259,1	11,8			

Rozpatrywana grupa ludności zwiększyła swój stan liczebny o 239,4 tys. osób, tj. o 134,3%. Dynamika jej przyrostu była więc nieco niższa niż ogółu osób w starszym wieku. Udział jej wśród starszego odłamu ludności wykazywał w badanym okresie wahania z generalną tendencją malejącą.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że o ile w 1950 r. niespełna jedna trzecia (31,0%) osób w wieku powyżej 80 lat zamieszkiwała w miastach, to w 1975 r. udział ten przekroczył połowę (52,2%).

Wśród sędziwych starców obserwujemy znaczną i wzrastającą przewagę kobiet: współczynniki feminizacji w granicznych latach dwudziestopięciolecia 1950-1975 wynosiły 189 i 231. Były one przy tym zróżnicowane w przekroju miasto-wieś, mianowicie w całym rozpatrywanym okresie znacznie wyższe wartości osiągały w miastach (223 w 1950 r. i 276 w 1975 r.) niż na wsi (175 w 1950 r. i 193 w 1975 r.).

Sprawdźmy wreszcie jak przebiegał proces starzenia się ludności w przekroju miasto-wieś. Liczebności osób w wieku 65 i więcej lat zamieszkałych w miastach i na wsi przedstawiały się jak następuje:

<u>Rok</u>	<u>Miasto</u>	<u>Wieś</u>
1950	463,6 tys.	854,6 tys.
1955	656,6 "	864,1 "
1960	786,5 "	963,9 "
1965	1012,0 "	1186,8 "
1970	1312,7 "	1423,6 "
1975	1661,8 "	1642,8 "

Przyrost ludności miejskiej w tym wieku wyniósł 1198,2 tys. (wzrost o 258,5%), a ludności wiejskiej o 788,2 tys. (wzrost o 92,2%). Warto zauważyć, że w 1950 r. liczba osób w wieku 65 i więcej lat na wsi była dwukrotnie wyższa niż w miastach, natomiast w 1975 r. liczebności te zrównały się. Zjawisko to odzwierciedla dynamiczne postępy procesu urbanizacji naszego kraju w płaszczyźnie demograficznej. Potwierdzają to wskaźniki struktury obrazujące udział mieszkańców miast i wsi wśród ogółu osób w rozpatrywanej grupie wieku. Kształtowały się one następująco (w %):

<u>Rok</u>	<u>Miasto</u>	<u>Wieś</u>	<u>Rok</u>	<u>Miasto</u>	<u>Wieś</u>
1950	35,2	64,8	1965	46,0	54,0
1955	43,2	56,8	1970	48,0	52,0
1960	44,9	55,1	1975	50,3	49,7

Jeśli w 1950 r. udział mieszkańców miast niewiele przekraczał jedną trzecią, to w 1975 r. wynosił już połowę ogółu ludności w wieku 65 i więcej lat.

Stopień zaawansowania procesu starzenia się ludności w przekroju miasto-wieś odzwierciedlają następujące wskaźniki starości demograficznej (w %):

<u>Rok</u>	<u>Miasto</u>	<u>Wieś</u>	<u>Rok</u>	<u>Miasto</u>	<u>Wieś</u>
1950	5,0	5,4	1965	6,6	7,5
1955	5,4	5,6	1970	7,7	9,1
1960	5,5	6,3	1975	8,7	10,8

Przedstawione wskaźniki świadczą o szybszych postępach starzenia się ludności wiejskiej. Wiązać to można z procesami migracyjnymi, które wpłynęły na względną stabilizację stanu liczebnego mieszkańców wsi w rozpatrywanym okresie, a przy tym w najmniejszym stopniu uszczuplały one szeregi ludności w starszym wieku.

Zarówno w miastach jak i na wsi większość ludności w star-

szym wieku stanowiły kobiety. Współczynniki feminizacji, charakteryzujące liczebną przewagę kobiet kształtowały się następująco:

<u>Rok</u>	<u>Miasto</u>	<u>Wieś</u>	<u>Rok</u>	<u>Miasto</u>	<u>Wieś</u>
1950	174,2	144,2	1965	184,3	141,9
1955	180,6	147,2	1970	182,4	138,1
1960	188,2	146,4	1975	177,8	135,1

Zwraca uwagę fakt, że w całym okresie powojennym bardziej sfeminizowany jest starszy odłam ludności w miastach, przy czym zarówno tu jak i na wsi wskaźniki feminizacji wykazują ostatnio tendencję spadkową.

Kończąc analizę retrospektywną postępów procesu starzenia się ludności Polski przejdźmy z kolei do przedstawienia perspektyw tego procesu.

Jak wiadomo, najbardziej pewnym elementem prognozy demograficznej są dane o przyszłych liczebnościach tych osób, które żyły już w momencie konstrukcji prognozy, a więc liczebność ich była znana. Zmiany w ich liczbie szacuje się bowiem w drodze tzw. "postarzenia", tj. w oparciu o założenia w odniesieniu do przyszłego porządku ich wymierania. Założenia te są z kolei łatwiejsze do sprecyzowania od hipotez dotyczących np. płodności lub migracji. Ponadto, stosunkowo nieduże zmiany w natężeniu umieralności wśród ludności w starszym wieku powodują, iż przewidywania w tym zakresie są na ogół pewniejsze niż w stosunku do młodszych kategorii wieku. Wszystko to sprawia, że wyniki kolejnych prognoz w odniesieniu do przyszłej liczby osób w starszym wieku są do siebie zbliżone.

Niewielkie różnice, jakie mogą tu wystąpić, związane są z przyjętymi założeniami w zakresie umieralności, a także przyszłych przemieszczeń ludności w przekroju miasto-wieś.

Inaczej natomiast przedstawia się sprawa przewidywanych współczynników starości. Wyrażające je odsetki zależne są bowiem nie tylko od liczby ludności w starszym wieku - ale także od przewidywanych liczebności innych grup wieku. Tak więc na wartość tych współczynników mają wpływ założenia dotyczące przyszłych urodzeń, a te najbardziej zmieniają się w kolejnych prognozach.

Sprawdźmy zatem, jak w prognozach opracowanych na podstawie

wyników spisu ludności z 1970 r. przedstawia się liczbą i udziałem ludności w starszym wieku. W tym celu zostały wykorzystane następujące opracowania prognostyczne:

I. Prognoza demograficzna sporządzona przez GUS w 1977 r. do 1990 r. w wersji pomigracyjnej, a dla następnej dekady - w wersji biologicznej. Ta właśnie prognoza będzie podstawą dalszych analiz i rozważań dotyczących przyszłych postępów procesu starzenia się ludności w Polsce.

II. Prognoza demograficzna biologiczna Polski i województw na lata 1971-2000, Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, Warszawa 1971 (wariant podstawowy);

III. Prognoza stanu i struktury ludności 1971-2000 Polska, GUS, Warszawa 1971 (wariant najbardziej prawdopodobny);

IV. Prognoza sporządzona w GUS w 1973 r., doprowadzona do 1980 r. w wersji pomigracyjnej, a na lata 1980-2000 w wersji biologicznej, opublikowana w Roczniku demograficznym 1973 r. GUS, Warszawa 1973.

V. Prognoza sporządzona przez demografów ONZ, nie uwzględniająca przekroju miasto-wieś, World Population Prospects as Assessed in 1973, "Population Studies" N° 60, United Nations, New York 1977 (wariant środkowy);

VI. Prognoza sporządzona w 1975 r. w GUS w wersji pomigracyjnej - A. Truszczyński, Prognoza ludności do 1990 r. "Wiadomości Statystyczne" 1976, nr 6.

VII. Prognoza sporządzona w GUS na przełomie 1976/1977 r. w wersji pomigracyjnej - M. Klimczyk, Przewidywane zmiany w strukturze ludności w świetle nowej prognozy do roku 1990, Materiały konferencji: "Przeobrażenia ludnościowe a polityka społeczna" Instytut Gospodarstwa Społecznego, Warszawa 26-28 X 1977 r.

Przewidywane liczebności i udziały ludności w starszym wieku w Polsce w roku 2000 według pięciu kolejnych prognoz zawiera tab. 1.

Nietrudno dostrzec, że największe różnice w przewidywanych liczebnościach ludności w starszym wieku występują pomiędzy danymi wykorzystywanej w niniejszym opracowaniu prognozy GUS a szacunkami prognostycznymi sporządzonymi w 1971 r. w Komisji Planowania przy Radzie Ministrów. Natomiast w kolejnych prognozach GUS różnice te są znacznie mniejsze.

T a b e l a 1

Ludność w starszym wieku w Polsce
do 2000 r.

Prognoza	Rok 2000 - ludność w wieku lat					
	50 +		60 +		65 +	
	w tys.	% ogółu ludności	w tys.	% ogółu ludności	w tys.	% ogółu ludności
I	11 339,0	27,3	6 897,9	16,6	5 069,9	12,2
II	11 513,3	29,9	7 038,6	18,3	5 169,5	13,4
III	11 347,8	29,4	6 893,0	17,9	5 045,3	13,1
IV	11 241,7	28,9	6 830,0	17,6	5 009,7	12,9
V	4 981,0	12,5

Ź r ó d ł o: prognozy powołane w tekście.

Rozbieżności, o których mowa, mają swe źródło nie tylko w różnych hipotezach w zakresie przyszłego poziomu umieralności, ale także w przyjęciu nieco innych struktur wyjściowych (w prognozie II i III wyniki wstępne, a w pozostałych prognozach wyniki ostateczne spisu ludności z 1970 r.). Są one jednak stosunkowo nieduże, bowiem relatywne różnice pomiędzy danymi wykorzystywanej prognozy GUS z 1977 r. a prognozą KP przy RM, podającą najwyższe liczebności wynoszą: dla grupy wieku 50 i więcej lat 1,5%, a w dwu pozostałych grupach wieku 2,0%. Natomiast przewidywana w prognozie ONZ liczba ludności w wieku 65 i więcej lat w roku 2000 jest mniejsza od oszacowanej w wymienionej prognozie GUS o niespełna 89 tys. tj. o 1,8%.

Różnice w udziałach ludności starszym wieku wynikają nie tylko z odnotowanych wyżej rozbieżności w liczebnościach tych osób, lecz także z przyjętych hipotez w zakresie urodzeń i co się z tym wiąże - z przewidywanych, ogólnych liczb ludności naszego kraju. W poszczególnych prognozach liczbę ludności Polski w roku 2000 określa się na poziomie:

I	-	41 544,8 tys.
II	-	38 560,7 "
III	-	38 590,5 "
IV	-	38 908,2 "
V	-	39 846,0 "

Łatwo zauważyć, że najniższe odsetki ludności w starszym wieku występują zawsze w tej prognozie, która podaje najwyższy stan zaludnienia Polski w roku 2000 (prognoza I), najwyższe zaś dotyczą tej prognozy, która prezentuje w tej mierze najniższe liczebności (prognoza II). Gdyby zaczerpnięte z pięciu rozpatrywanych prognoz liczebności osób w starszym wieku odnieść do przewidywanej w prognozie I ogólnej liczby ludności Polski na rok 2000, to zróżnicowanie wskaźników struktury byłoby znacznie mniejsze. W poszczególnych grupach wieku wskaźniki te wahałyby się w granicach:

50 i więcej lat	-	27,1-27,7%
60	"	16,4-16,9%
65	"	12,0-12,4%

Reasumując powyższe rozważania można stwierdzić, że sporządzone po 1970 r. prognozy demograficzne szacują przyszłe liczebności osób w starszym wieku na zbliżonym poziomie, przy czym jest on najbardziej zbliżony w kolejnych prognozach GUS. To ostatecznie spostrzeżenie potwierdzają porównania danych trzech prognoz GUS sporządzonych w ostatnich latach. Oszacowane w nich liczebności osób w wieku poprodukcyjnym (60 i więcej lat kobiety oraz 65 i więcej lat mężczyźni) na rok 1990 są niemal identyczne:

I prognoza	-	5 031,7 tys.	tj. 12,9%	ogółu ludności
VI "	-	5 000,0 "	tj. 12,9%	" "
VII "	-	5 032,0 "	tj. 12,9%	" "

Wolno więc sądzić, że również prognozy sporządzone w najbliższych latach nie zdezawuuują liczb określających przyszłe liczebności osób w starszym wieku. Trzeba się natomiast liczyć z faktem, że prognozy te nieco inaczej określać będą udział osób w starszym wieku wśród ogółu ludności naszego kraju w okresie perspektywicznym.

Opierając się na danych prognozy I przedstawimy obecnie per-

spektywy procesu starzenia się ludności Polski w latach 1975-2000. W okresie tym ludność Polski zwiększy się prawdopodobnie do 41 545 tys. tj. o 21,5%. Szeregi ludności w wieku 65 i więcej lat wzrosną do 5070 tys. (wzrost o 53,4%) w 2000 r. i stanowiąc będą 12,2% ogółu mieszkańców naszego kraju.

Zwróćmy uwagę, że postępy procesu starzenia się ludności będą relatywnie słabsze niż w minionym 25-leciu. Słabsza będzie także dynamika przyrostu liczby osób w starszym wieku. Jest to związane z faktem, iż w skład tej grupy wchodzić będą w okresie perspektywicznym stosunkowo mało liczne roczniki osób urodzonych w okresie I wojny światowej, które ponadto aktywnie uczestnicząc w II wojnie światowej zostały dodatkowo uszczuplone, a także nieliczne roczniki osób urodzonych w okresie II wojny światowej. Znajdzie to także swoje odbicie w przejściowym zahamowaniu postępów procesu starzenia się ludności w latach osiemdziesiątych (tab. 2).

T a b e l a 2

Ludność w wieku 65 lat i więcej w Polsce
w latach 1975-2000

Rok	Ludność w wieku 65 i więcej lat w tys.	Wskaźnik dynamiki 1975-2000	Udział wśród ogółu ludności w %
1975	3 304,6	100,0	9,6
1980	3 591,0	108,7	10,0
1985	3 542,8	107,2	9,4
1990	3 993,6	120,8	10,2
1995	4 593,5	139,0	11,4
2000	5 069,9	153,4	12,2

Ź r ó d ł o: obliczenia własne na podstawie prognozy I.

Dodajmy, że przejściowemu osłabieniu dynamiki przyrostu liczby osób w starszym wieku towarzyszyć będzie wyraźny wzrost liczby dzieci i młodzieży. Liczba osób w wieku produkcyjnym będzie w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych również rosła, choć nie w takim tempie - jakie notowano w latach siedemdziesiątych.

Syntetyczny obraz tych zmian ilustrują współczynniki obciążenia demograficznego ludności w wieku produkcyjnym osobami w

wieku poprodukcyjnym⁴. W latach 1950-1975 współczynnik ten wzrósł z 12 do 20, natomiast w okresie perspektywnym ukształtuje się na poziomie:

Rok	Współczynnik	Rok	Współczynnik
1980	20	1995	24
1985	20	2000	25
1990	22		

Tak więc w okresie perspektywnym oczekiwać można dalszego wzrostu współczynników obciążenia ludnością w wieku poprodukcyjnym. Warto przy tym podkreślić, że poziom tego współczynnika w 2000 r. będzie ponad dwukrotnie wyższy niż w 1950 r.

Zmiany w liczebnościach mężczyzn i kobiet w starszym wieku ilustrują dane zamieszczone w tab. 3.

T a b e l a 3

Ludność w wieku 65 i więcej lat w Polsce w latach 1975-2000
wg płci

Rok	Ludność w wieku 65 i więcej lat w tys		Wskaźnik dynamiki 1975 = 100		Udział wśród ogółu ludności danej płci w %		Współczynnik feminizacji
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	
1975	1 297,4	2 007,2	100,0	100,0	7,8	11,3	154,7
1980	1 407,6	2 183,4	108,5	108,8	8,0	11,9	155,1
1985	1 382,8	2 160,0	106,6	107,6	7,5	11,3	156,2
1990	1 574,5	2 419,1	121,4	120,5	8,2	12,2	153,6
1995	1 874,7	2 718,8	144,5	135,5	9,4	13,3	145,0
2000	2 126,9	2 943,0	163,9	146,6	10,3	14,1	138,4

Ź r ó d ł o: jak w tab. 1.

W okresie perspektywnym liczba mężczyzn w wieku 65 i więcej lat zwiększy się o 829,5 tys. osób, tj. o 63,9%, a kobiet o 935,8 tys. osób, tj. o 46,6%. W poszczególnych pięcioleciach

⁴ Ludność w wieku produkcyjnym: mężczyźni 18-64 lata, kobiety 18-59 lat.

dynamika zmian liczby mężczyzn i kobiet będzie nierównomierna. Na uwagę zasługuje niewielkie przejściowe zmniejszenie liczebności mężczyzn i kobiet w pięcioletniu 1980-1985.

Z przytoczonych liczb i wskaźników wynika, że dynamika wzrostu liczby mężczyzn i kobiet będzie znacznie niższa niż w latach 1950-1975. Tempo wzrostu liczby mężczyzn będzie natomiast znacznie wyższe niż kobiet, przy czym różnice te będą bardziej wyraźne niż w poprzednim 25-leciu. Mimo to stopień zaawansowania procesu starzenia się ludności będzie nadal bardziej wyraźny wśród kobiet (14,1% wobec 10,3%). Warto podkreślić, że w końcu okresu perspektywnego co dziesiąty mieszkaniec naszego kraju i co siódma mieszkanka osiągnie próg starości demograficznej.

Okres perspektywny charakteryzować będą także zmiany w wewnętrznej strukturze starszego odłamu ludności według wieku. Na szczególne podkreślenie zasługuje wzrost liczby i udziału najstarszej grupy - sędziwych starców - (tj. osób w wieku 80 i więcej lat). Szeregi ich kształtować się będą następująco:

Rok	Ludność w wieku 80 lat i więcej		Rok	Ludność w wieku 80 lat i więcej	
	tys.	% ogółu ludności w wieku lat 65 i więcej		tys.	% ogółu ludności w wieku lat 65 i więcej
1975	417,7	12,6	1990	771,1	19,3
1980	532,5	14,8	1995	802,6	17,5
1985	648,3	18,3	2000	770,5	15,2

Liczba ludności w wieku 80 i więcej lat zwiększy się w okresie perspektywnym o 352,8 tys., tj. o 84,5%, dynamika wzrostu będzie więc znacznie wyższa niż ogółu ludności w starszym wieku. Po stosunkowo wysokim przyroście liczby osób omawianej grupy w kolejnych trzech 5-leciach, następne charakteryzować się będzie wyraźnym spadkiem tego przyrostu, a ostatnie - przyniesie bezwzględny ubytek liczby osób w wieku 80 i więcej lat. Również i w tym przypadku dają o sobie znać konsekwencje obydwu wojen światowych. Wolno jednak sądzić, że zjawisko to ma charakter przejściowy, bowiem po 2000 r. granicę 80 lat przekraczać będą liczniejsze już roczniki osób urodzonych w okresie międzywojennym.

Wśród osób w wieku 80 i więcej lat zdecydowanie przeważają kobiety, jednak w okresie perspektywnym współczynnik feminizacji zmniejszy się z 231 w 1975 r. do 197 w roku 2000. Tak

więc systematycznie wzrastać będzie liczba mężczyzn dożywających sędziwej starości.

W dwudziestopięcioletniu 1950-1975 dynamika wzrostu liczby osób w starszym wieku była znacznie wyższa w miastach niż na wsi. W perspektywie dalszemu wzrostowi tej grupy osób w miastach towarzyszyć będzie spadek liczebny na wsi⁵. Świadczą o tym liczby zawarte w tab. 4.

Tabela 4

Ludność w wieku 65 i więcej lat w Polsce w latach 1975-1990
w przekroju miasto - wieś

Rok	Ludność w wieku 65 i więcej lat w tys.		Wskaźnik dynamiki 1975 = 100		Udział wśród ogółu ludności w %		Współczynnik feminizacji	
	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś
1975	1 661,8	1 642,8	100,0	100,0	8,7	10,8	178	135
1980	1 908,6	1 682,4	114,9	102,4	9,1	11,2	174	137
1985	2 029,2	1 513,6	122,1	92,1	8,9	10,2	170	139
1990	2 503,5	1 490,1	150,6	90,7	10,1	10,4	161	143

Źródło: jak w tab. 1.

W latach 1975-1990 w miastach liczebność rozpatrywanej grupy zwiększy się o 841,7 tys. osób, tj. o 50,6%, natomiast na wsi zmniejszy się o 152,7 tys. osób, tj. o 9,3%.

W okresie perspektywicznym obserwować więc będziemy spadek bezwzględnej liczby ludności w starszym wieku na wsi. Ten nowy rys przemian w strukturze demograficznej wsi będzie rezultatem napływu do tej grupy roczników, które w okresie intensywnej industrializacji uszczuplone zostały przez masowe migracje do miast. Wyrazem opisanych zmian w liczbie ludności będzie także zróżnicowana dynamika postępów procesu starzenia się ludności w mieście i na wsi.

W latach 1975-1990 udział osób w starszym wieku wśród ogó-

⁵ Horyzont czasowy prognozy ograniczamy w tym przypadku do 1990 r., gdyż do tego okresu prognoza GUS opracowana jest w wersji pomigracyjnej, a więc ma charakter realistyczny.

łu mieszkańców miast i wsi zwiększy się z 8,7% do 10,1%, natomiast na wsi zmniejszy się z 10,8% do 10,4%.

Zarówno w minionym 25-leciu jak i w okresie perspektywicznym stopień sfeminizowania ludności był i będzie wyższy w miastach niż na wsi. Dane prognostyczne wskazują na stały spadek współczynników feminizacji ludności miejskiej, natomiast na wsi wystąpi stały, choć niewielki ich wzrost.

W rezultacie postępującego procesu urbanizacji coraz większa część ludności w starszym wieku koncentrować się będzie w miastach. Jeżeli w 1975 r. połowa populacji starszej wiekiem zamieszkiwała w miastach, to w 1990 r. proporcja ta wyniesie dwie trzecie.

Naszkiecowane wyżej tendencje postępow procesy starzenia się ludności Polski skonfrontujemy z sytuacją w innych krajach.

W roku 1970 ludność świata wynosiła 3610 mln osób, z czego osoby w wieku 65 i więcej lat stanowiły 5,5%, a więc ich liczbę oszacować można na około 199 mln.

Najnowsza prognoza rozwoju ludności świata sporządzona przez demografów ONZ⁶ przewiduje w 2000 r. zaludnienie świata na poziomie 6254 mln, z czego ludność w wymienionej wyżej grupie wieku stanowić ma 6,3%, tj. ok. 400 mln osób.

Jeśli więc ogół ludności świata powiększy się w okresie perspektywicznym o 73% to liczba ludności w starszym wieku ulegnie podwojeniu.

W 1970 r. ludność w regionach rozwiniętych stanowiła 30% ogółu ludności świata, a 70% przypadło na regiony rozwijające się. Odsetek ludzi starych wynosił w pierwszym przypadku 9,6%, w drugim - 3,7%. W związku z tym liczba ludzi starych w regionach rozwiniętych i rozwijających się jest zbliżona i wynosi odpowiednio ok. 105 mln i 94 mln.

W roku 2000 udział ludności zamieszkującej regiony rozwinięte zmniejszy się do ok. 22,0%. Spośród 394 mln ludzi starych regiony rozwinięte skupią będą ok. 164 mln, a rozwijające się - 230 mln.

Kontynentem wyróżniającym się najwyższym stopniem zaawansowania starości demograficznej jest Europa. Ludność tego konty-

⁶ World Population Prospects as Assessed in 1973, "Population Studies", No 60, United Nations, New York 1977.

nentu stanowiła w 1970 r. zaledwie 12,7% ludności świata, ale zamieszkująca tu populacja ludzi starych stanowiła 26,3% ogółu osób w wieku 65 i więcej lat na świecie. W roku 2000 ludność Europy stanowić będzie 8,6% ogółu ludności świata. Udział ludzi starych wśród mieszkańców tego kontynentu zwiększy się z 11,4% w 1970 r. do 13,5% w 2000 r.

W 1970 r. w Europie najwyższe odsetki ludności w wieku 65 lat i więcej występowały w krajach zachodnich. Maksymalne wskaźniki były udziałem następujących krajów: NRD - 15,5%, Austria - 14,1%, Francja - 13,4%, RFN - 13,2%.

Z drugiej strony, najniższymi współczynnikami starości charakteryzowały się następujące państwa: Albania - 4,4%, Jugosławia - 7,8%, P O L S K A - 8,4%, Rumunia - 8,6%, Islandia - 8,9%.

Wypada więc zaznaczyć, że jedynie dwa państwa europejskie cechowały się niższym odsetkiem ludności w starszym wieku niż Polska.

Jak przedstawiać się będzie sytuacja pod tym względem w 2000 r.? Zgodnie z przewidywaniami demografów ONZ maksymalne odsetki ludności w wieku 65 lat i więcej sięgające lub przekraczające 15%, wystąpią w następujących krajach: Grecja - 17,0%, Luksemburg - 16,0%, Bułgaria - 15,0%, Węgry - 15,0%. Dodajmy, że w 1970 r. wartości analogicznych współczynników starości w tych krajach wynosiły odpowiednio: 11,2%, 12,5%, 9,6% i 11,6%, a więc na ogół zbliżone były do średniego wskaźnika europejskiego wynoszącego wówczas 11,4%.

Jest rzeczą charakterystyczną, że żaden z krajów, które w 1970 r. cechowały się najwyższymi współczynnikami starości nie znalazł się w powyższym zestawieniu.

Tak więc w NRD współczynnik ten obniży się w 2000 r. prawdopodobnie do 13,6%, przy czym trzynastcie innych państw cechować się będzie wyższym poziomem tego współczynnika. Również w Austrii odsetek ludności w wieku 65 i więcej lat zmniejszy się do 13,8%, we Francji nieznacznie wzrośnie osiągając poziom 13,7%, podobnie w RFN, gdzie wyniesie 14,6%. Wszystkie wymienione tu kraje charakteryzować się będą nieco wyższymi współczynnikami starości niż średni dla Europy, który w 2000 r. wyniesie 13,5%.

Jeżeli w 1970 r. w dziesięciu krajach europejskich odsetek ludności w wieku 65 i więcej lat kształtował się na poziomie

niższym niż 10%, to w 2000 r. będą tylko trzy takie kraje: Albania - 5,2%, Irlandia - 9,7%, Islandia - 9,8%. Albania i Islandia, mimo pewnego wzrostu współczynników, nadal pozostają w gronie państw europejskich cechujących się najniższym stopniem zaawansowania procesu starzenia się ludności. Do grupy tej dochodzi Irlandia, gdzie w latach 1970-2000 współczynnik ten ulegnie obniżeniu z 11,2% do 9,7%.

Poza wymienionymi, dwa inne kraje: Jugosławia (11,4%) i Holandia (11,9%) charakteryzować się będą niższymi współczynnikami starości niż Polska, w której - zgodnie z szacunkami ONZ - odsetek ludności w wieku 65 i więcej lat osiągnie 12,5%. Jeśli więc w 1970 r. tylko dwa kraje (Albania i Jugosławia) wykazywały niższy poziom starości demograficznej niż Polska, to w 2000 r. ich liczba zwiększy się do pięciu: Albania, Irlandia, Islandia, Jugosławia, Holandia.

Mimo wyraźnych postępów procesu starzenia się ludności Polski w latach 1970-2000, kraj nasz w dalszym ciągu pozostawać będzie w grupie państw europejskich charakteryzujących się stosunkowo niskimi, niższymi niż przeciętnie w Europie, współczynnikami starości demograficznej.

Przeprowadzona analiza przewidywanych do 2000 r. zmian w sytuacji demograficznej ludności w starszym wieku oraz jej miejsca w strukturze demograficznej społeczeństwa polskiego skłania do podkreślenia następujących faktów:

- w momencie wyjściowym prognozy (1975) szeregi ludności w wieku 65 i więcej lat liczyły ponad 3 miliony, w latach 1975-2000 grupa ta zwiększy się o 53% i przekroczy 5 milionów osób;
- w okresie perspektywicznym szeregi kobiet w starszym wieku wzrastać będą wolniej niż mężczyzn, a efektem tych zmian będzie systematyczny spadek współczynników feminizacji;
- w roku 2000 co dziesiąty mężczyzna i co siódma kobieta zaliczać się będzie do ludności w starszym wieku;
- szczególnie dynamicznie powiększać się będzie grupa sędziwych starców, której liczebność zwiększy się z 400 tys. w 1975 r. do niemal 800 tys. w 2000 r.; w grupie tej będzie dwukrotnie więcej kobiet niż mężczyzn;
- przyrost ludności w starszym wieku był i będzie nadal szybszy w miastach niż na wsi; jednocześnie w latach osiemdziesią-

tych przewiduje się zahamowanie postępów procesu starzenia się ludności wiejskiej;

- przewiduje się także postępującą urbanizację ludności w starszym wieku; o ile w 1975 r. połowa spośród niej zamieszkiwała na wsi, to w 1990 r. miasta skupiać będą dwie trzecie ogółu osób w tym wieku.

Porównanie stopnia zaawansowania procesu starzenia się ludności i jego przyszłych postępów w Polsce oraz w innych krajach europejskich wskazuje, iż mimo wyraźnego nasilenia tego procesu w perspektywie do roku 2000 kraj nasz w dalszym ciągu pozostawać będzie w grupie państw charakteryzujących się stosunkowo niskimi, niższymi niż przeciętnie w Europie współczynnikami starości demograficznej.

Barbara Nowakowska

FORECAST OF THE POPULATION'S AGING PROCESS IN POLAND
TILL 2000

The article analyzes the demographic forecast in the area of the population's aging process in Poland. There are discussed in it the predicted changes in the number of the population aged 65 and more, and its structure according to sex, age, and the dwelling place (town-country). The analysis of the progressive process of the population's aging as predicted for the future is preceded by the estimation of this phenomenon in the past, i.e. over the years 1950-1975.

The entire analysis is closed with a comparison between the degree of progress in the aging process of Poland's population and the predicted situation in other countries.